

Մխիթարեանց թանգարանը պահուան, որուն ստորագրութիւնն 1863ին տուած է Հ. Ալեքան Բաղմու-վադիի՝ ևւ աւելի ճշգրիտ Հ. Ս. Տաշիսն առ Կ. Յ. Բա-մաթեան թիթիւն մէջ։ Մտադրութեան արժանի է այս ստոր ժամանակաշրջան, որուն նկարագրութիւնն ևւ քն-նիչութեանն շատ կէտերու մէջ կը միաբանին ստու-շիկայիս հետ»։

Բաւմաթեան, որ յիշեալ երկին մէջ «Լեւոնի սրբոյն, նկատմամբ մասնաւոր գրուի մը քաջած է (Լէջ 161 164), կը գրէ Կարենոյ տողերս. «Իմ քննութեանս արդիւնքը ցոյց տուաւ որ այսօր «Լեւոնի սուրբ, անուշով շատ մի սրբոյ կը գտնուին թէ մասնաւոր անճանաչու քով մը և թէ եւրոպական այլ ևւ այլ թանգարաններու մէջ»։ Նե-ղիւնակը կը յիշատակէ նաեւ առ այդ տետրակ մը «Սուր Լեւոնի Զ. Ի թաղաւորի Հայոց, Տփղիս, 1873» որ մեզի ալ անմատչելի է։ Պահան Սրբազանը իստրած է մեզի ստեւ Նմանատուութիւն մը Լեւոնի սրբոյն, հրատարա-կուած իրեն «Բայց նամակ, Հայերն ևւ Ռուսներն՝ մու-տեթութեամբս. Սուրբ Լեւոնի Զ. Բաղաւորի Հայոց, շինուի ի յուլիսըն Սիւս, յամի Տիտոն 1866»։ Այս տետր գտով է Կիլիկիայում մե Զուրղ. Սրի եղբայրութիւնն է Լիս(?) արշին։ Այս նկարը խնկանդեց Նիկոնի տուեց ա-կուեալստիս Պ. Կարապետ Փոննամեսնոցն(?)։ Սրոյն քն-նիչցումներն ևւ քննադակներն ըստ ամենայնի կը միա-բանին Մխիթարեանց սրբոյն նկարագրութեան, եթէ նոյ-նիս ընդօրինակութիւնն ալ չէ։

Հ. Ն. Ա.

1892—93 թուականներուն Կ. Պոլիս կը գտնուէին Ալդ երկու տարեան միջոցին շատ անգամեր հիւր կը մնայի Պոլսեանց՝ բայց բնիկ թաղաքի (Կեսարիա), Կիւլպէյան (== Աւարդ-Պատրիկեան) հաճի Կարապետ եֆէնտիի տունն, ուր միշտ ներկայ կը գտնուէր նաեւ իր աղբիւ պատկը Աւետիս եֆ. Կ. Կիւլպէյանն։

Մի որ իտապցութիւնը Հայոց Պատմու-թեան եւ Լեւոն մեծ թագաւորի վրայ պաշա-նով յիշեալը յանկարծ յայտնեց թէ, այն Մեծ թագաւորի իսկական սուրը իր քով կը գտնուի, որ ծախու առնուած է Մալաթիայի կողմըը Բիւրտի մը ձեռքէն, եւ կը պահուի տանը մէջ, պաշտին անը մը։ Փափաքեցայ տեսնել, բայց դժուարացաւ, աղաչեցի, պաշտաւցայ, եւ վեր-ջապէս հաճեցաւ պահուած տեղէն հանել սուրը, զոր տեսայ աչքս։ Հիտաքանչ եւ արցունքոտ նախ համարեցի եւ ապա սկսայ դիտել, եւ այս տեւեց ճիշդ երեք ժամ շարունակ Ալդ ժամ-

1 Բազմապէս, 1883, էջ 384-85։

2 Բաւմաթեան Կ. Յ., Հայոց վերին թագաւոր Լեւոն Ի. Լուսինեան, Պոլսի, 1900, էջ 162 3։ Բաւմաթեանի տուն «Լեւոնի սրբոյն» մասնատուութիւնն կ'երեւ այլ չիսիծ. մասն Իր Նոյնացաւի Մխիթարեանց սրբոյն, ինչպէս նկարա-գրութեանն կը տեսնուի։

3 Զանի մը հասի նկարագրութիւնն անս անգ էջ 161—2։

4 Կարն. որ բովանդակութիւնն ի մէջ բերած է Միւնաւորեանց ի Bibliographia Caucasica et Transcauca-lica, p. 537—8, որուն համաժամ Մխիթարեանց սրբոյն հետ կը նշանաւայ։

5 Կայ նաեւ առ անց Ռուսներէն հրատարակութիւն։

րուն նաեւ նկարագրիցի սուրին վրայ գտնուած գրերն ու յիշատակարանները, տեղն ի տեղ նշանակելով նաեւ պատկերներն ու նկարներն, որուն մէջ օրինակն այժմ ներկայ Ազատութեան եւ Սահմանագրութեան ուրախայի օրերուն կը զրկեմ Ձեզ, Պատմական «Հնդեւ Լեւոնի» մէջ ի հրատարակութիւն, եթէ արժան տես-նէք, եւ եթէ հրատարակուած չէ ցարդ։

Սուրին ամբողջ երկայնութիւնը, (դաստա-պանովն ի միասին) 76 հայրի բորդամէթր է, եւ լայնութիւնը 472 հրդմ.։ Դաստապանին միայ-նակ երկայնութիւնն 14, եւ զանգի միասնակ երկայնութիւնը շնչապէս 14 հրդմ.։

1. Դաստապանին՝ մէկ կողմը գրուած է. «ԶԹՀՆԱՄԻՍ ԻՄ ՀԱԼԱՄԱԿԱՆԱՆ ԱՐԱ-ԲԵՐ ԵՒ ԶԱՅԵԼԻՍ ԻՄ ՍԵԿՅԵՐ» (— սատա-կեցիք)։

Միւս կողմը՝ «ARMENO, «ԵՐԱՆԻ ԱԶԳԻ ՈՐՈՒՄ ՏԻՒ ԱՌԷ-ՆԵՍՅԷ»։

2. Ղամգէին մէկ կողմին վրայ, Մէջ տեղը առիւծ մը, երկու ծայրերը եր-կու արտիւ նկարուած։

Միւս կողմը, Մէջ տեղը Օրինո համաստեղութիւն, վրան տառ մը «Հ», որ Լատիներէն Ղի կը նմանի, երկու կողմերը երկու գլուխ։ Որինի եւ երկու գլուխներու միջեւ երկու քառակուսիներ կան, որոնց մէջ գրուած է.

ՀԱ

ՅԿ

3. Բուն սուրը, մէկ երեսին վրայ, «) Բոլորակ մը՝ որուն կենդրոնը գրուած է, «է», եւ շուրջը՝ «ՀԱՅՐ ՍԱՐ. ՈՐԴԻԻՒ ՍԱ ՀՈԳԻԻ ՍԱ» ք) Զգեստաւորեալ, թագի գլուխ, քաւ-զան ի ձեռին, եւ իաշերով զարդարուն ախոռի մը վրայ բազմած եկեղեցականի մը պատկեր, որուն ննիքեւը գրուած է.

«ՍԱՐ. ՆԵՐՍԷՍ».

(Սա՝ բնական է որ Ներսէս Լամբրոնցին է)։

է) Հետեւեալ յիշատակարանը կայ.

ՀԻՆԵՆԸ

Ի ԲԱՂԱՄ

Ն ՍԻՍ ՍՄԻ

ՏԻՆ

ՌԷՂԷ

Գ) Բոլորակի մը մէջ առիւծ մը.
 Ե) Նկարաւոր բոլորակի մը մէջ արծիւ մը, եւ

Զ) Դասարան գարձեալ նկարաւոր բոլորակի մը մէջ առիւծ մը նկարաւորած են.

Է) Սուրին այս երեսի մէկ եզերքը վերէն ի վար գրուած է.

ՈՉ ԹԵ՛ ԵԱՎԵՂՆ ԻՄ ԵՈՒՍԵՑԵԱԼ ԵՄ ԵՒ ՈՉ ՍՈՒՐ ԻՄ ԿԵՅՈՒՅԱՆԵ ԶԻՍ ԵԱԼ ԳՈՒ ՓԻԿԵՑԵՐ ԶՄԵՋԱ՛.

Ը. Սուրին միւս երեսին վրայ.

Ս) Թուականը գրուած է այսպէս՝

Պ. Լ. ՈՒԼԻ՛.

Բ) Ձու աճեալ բոլորակի մը մէջ ձիւս վրայ նստած թագակիր մարգու Նիար, որուն վրայ գրուած է.

ՎԱՐՈՂՈՒԹԵԱՄԲ ԱՅ՝.

Գ) Ուրիշ բոլորակի մը կենդրոնը խաչ մը, եւ շուրջը գրուած է.

ՎԵՒՈՒՆ ԹԱԳԻ ԼԱՅՑ՝.

Դ) Ցամա եւ մէկ տողով չհետեւեալ գրուածքը.

ԹԱԿԱՆՈՒԹԻՈՒԹԻՆԵՐ ԵՐԿՈՒ ԱՌԻԼՆԵՑԻՔ ԶԱՆՊ՝.

Ե) Մարգու մը պատկեր գլուխը խաչ մը նկարուած: Ատոր ներքեւը գարձեալ մարգու մը պատկեր:

Զ) Այս երեսին ալ մէկ եզերքը վերէն ի վար գրուած է.

ՈՂՈՐՄՈՒԹԵԱՄԲ ՔՈՎ ՍԱՑԱԿԵԱ ԶԻՇՆԱՆՈՒՄ ԻՄ ԵՒ ԿՈՐԱ ԶԱՄԵՆԱՅՆ ՆԵՂԻՉՍ ԱՆ՝ ԶԻՆ ԻՄՈՑ ԶԻ ԵՍ ԴՈՑ ՔՈՆ ԵՄ՝.

Ստանաւոր տեղեկութիւնը:

Սուրը յամենայնի պլլ եւ պլլ նկարներով զարդարուած է, եւ տեղ տեղ ալ ունի փոքր գիրքով առիւծներ ու սնի նման նկարներ եւն:

Այնպէս զարդարանքներն ու ամբողջ գրերն բոլորագիր են, փորագրուած չեն, այլ գոյրս յցուած, որոնց նկարագրուած տեղերն ոսկով լեցուած են եզեր, սակայն ոսկին հասնուած էր գրիմէ՛ն ամէն տեղէն:

Եթէ սուրին մէկ Դասարան գարձան մը կապեալ, եւ տեղ մը կախելով երկամբ կամ բա-

նալիով մը զարնեալ, ախպիսի բարակ եւ սուր ձայն մը կը հանէ, որ ձայնն երկու վայրկեանի չափ տեւողութիւն մը կ'ունենայ: Սուրին նիւթն է պողպատ:

Կիսարիւս, 12/36 Սեպտ. 1908:

ՏՐԳԱՆ ԵՊՈ. ՊԵՂԵՆԵ

Պ Ա Յ Ս Ա Կ Ա Ն

ԿԻՆԻՐԻՈՒՆ ԿԱԹՈՂԻԿՈՍ ՎՐԱՅ

ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆ ՀԱՅ-ՎՐԱԿԱՆ ԵՐԿՐԵՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ
 ԵՐԹՆԵՐՈՒԹԻՒՆ ԳՐԱՐԻ ՄԵՋ

Ջոտամամիայ շրջան Հայոց եկեղ. Պատմութիւն
 574 610:

(Հարստեալի Ե)

Գ. Լ. ՈՒԼԻ Գ.

ՄԵԼԵՒ Բ. ԵՂԵՂԵՂԻ:

Այս նկարագիրն ունէր Հայոց եւ Վրաց «Միաբանութիւն» գրքի մէջ մինչեւ Զ. դարու վերջալոյսը, Գարձնիք այժմ մեր ուշագրութիւնը Գրեւոր կաթողիկոսարանին, որուն հանգամանքներէն կախուած էր գլխաւորաբար միութեանս դժուր եւ շարունակութիւնը:

Հայաստանի եւ Վրաստանի տէրերն երկու հզոր իշխաններն էին այս շրջանին, Պարսկական բաժնի՝ «Անաշիրիւն» խոսքով Ա. (531-579), եւ յունականին (Բասիլիոս Բ. (565-578)). խաչ դալ կ'ընէր անային իրը երկու պետութեանց մէջ ալ. «խաչագառներ եւ աշխարհաշէն» (Սեբ. 28) խոսքով ամենայն կերպով ձեռնադրու էր երկրին բարգաւաճման. քրիստոնէութիւնն առատապէս կ'ըմբռնէր ազատութիւնը՝ մասնաւորապէս ինչ որ աշխարհութեանն է սուրբ: Բանկարձական փոխորդի մ'անցորտութեան ոսկիանիւն մէջ վեր ի վար յիշ յիշեց ամենայն ինչ յանկարծօրէն. գարձեալ մուգ-բուս հնարագիտութեամբ մանրէր զհեն եւ քրիստոնէութիւնն երբեք հաշտ աչք չէին նկատած զիրար. մնգութիւնն ապաւստուս ընդունէր իր իրեղեր քրիստոնէութեան. եւ խոսքով ունեցիր կ'ըլլար մուգ-բուս անվեր ինչպէս յանդէս: Կր ձեռնարկէ Վրացիք աղքատ կրկին հայած էլ, ԴՆՆԻՔ քրիստոնէութիւնն իւր պետութեան մէջ ամենայն առատութեամբ (571/2):

Բանակ մը մուգ-բուս՝ անվեր իւր ցարաց բնկերութեամբ եւ միւս բոլորի նման Հայաստան, Վրաստան՝ բովանդակ քրիստոնէական բնկերութեան արեւալակն երկրպագու բնկեր վախճանաւ: Ատոր շուն մը պիտի կանգնուէր նաեւ ի Գրեւին: Սուրին, Գրեւոր պարսկի մարգարէն, ետեւէ էր արագ արագ ի գլուխ հանել հրամանը՝ հակառակ տեղիցն ալ: